

Јелена Н. РАДОСАВЉЕВИЋ*
Историјски институт
Београд

ГРЧКА ШТАМПА О ПРОГЛАШЕЊУ СРБИЈЕ ЗА КРАЉЕВИНУ 1882.

Апстракт: Тема рада је проглашавање Кнежевине Србије за Краљевину 1882. и начин на који је догађај пропраћен у штампи која је излазила на грчком језику. Анализирани су новински извештаји с грчког говорног подручја, од Краљевине Грчке, преко Османског царства, затим Кипра под контролом Велике Британије и Египта. Пажња је, такође, усмерена и на грчке новине у њиховој европској дијаспори. Указано је на то да је вест о проглашењу Србије за Краљевину највише анализирана у грчким новинама које су излазиле у Атини и у Цариграду. У њима су, поред самог свечаног догађаја, била присутна и разматрања о томе шта тај чин у европским политичким оквирима значи, и да ли је у служби пансловенских идеја. У појединим новинама дати су основни подаци из српске историје, као и краћи опис догађаја који су том чину непосредно претходили.

Кључне речи: Краљевина Србија, Милан Обреновић, Краљевина Грчка, Османско царство, Египат, Кипар, крунисање, вест, новине.

У време проглашења Србије за краљевину, Грчка је већ 52 године постојала као независна држава у том рангу. Њом је владао краљ Ђорђе I, уз првог министра, владу и парламент. Територијално, Краљевина Грчка је захватала регије данашње централне Грчке и Јонских острва, које је добила 1862. године.¹ Иако није учествовала у рату 1877–1878, Берлинским уговором добила је ново територијално проширење на Тесалију и мањи део Епира. Крит и Егејска острва остали су изван Краљевине Грчке.² И поред остварене државне независности и територијалног проширења, већина Грка и даље је живела ван Краљевине Грчке.

*jelena.radosavljevic@iib.ac.rs

Највише их је било у Османском царству, посебно у Цариграду, у коме су развили богат просветни и културни живот. У времену танзиматских реформи у Османском царству они су успоставили веома добар образовни систем, од основних школа до институција универзитетског ранга. У Османском царству излазили су бројни грчки листови. Грчка популација на Кипру, који је одлукама Берлинског конгреса стављен под британску контролу, такође је имала развијену издавачку и штампарску делатност. За грчки идентитет посебан значај имала је њихова популација у *de facto* самосталном Египту. У бројним европским градовима постојале су грчке заједнице, које су такође издавале новине и друге штампане публикације.

После Берлинског конгреса, Србија је била преокупирана интеграцијом у државни систем ослобођених области, док се Грчка бавила регулисањем границе с Османским царством на северу. Грчка је имала конзула у Србији, док Србија све до краја 1882. није имала званичног представника у Грчкој, када је Сава Грујић постављен за српског посланика у Атини.³ Заједнички интереси краљевина Србије и Грчке у том периоду највидљивији су у македонском питању и сузбијању утицаја Бугарске егзархије. Сем тога, важност за Србију имали су и односи с Васељенском патријаршијом, под чијом непосредном црквеном јурисдикцијом је остао знатан део српског народа. А Патријаршија је често деловала усклађено с Краљевином Грчком.

Проглашење Краљевине Србије 22. фебруара / 6. марта 1882. године увело је Србију у ред европских монархија вишег степена. Одмах после тог чина, Влада је о овоме окружницом обавестила европске владе, пре свега оне великих сила, а прославе поводом овог важног догађаја одржане су широм земље. Што се тиче Краљевине Грчке, овај догађај помно је праћен, како у Атини, тако и у грчком посланству у Цариграду. Такође, и Васељенска патријаршија је обратила велику пажњу на тај догађај. Крајем марта 1882. у Атину је у својству изванредног изасланика српског краља Милана стигао Милан Кујунџић, и вест о проглашењу званично саопштио грчком краљу Ђорђу I и председнику владе Харилаосу Трикупису.⁴ Важну улогу у давању информација о овом догађају имало је и српско посланство у Цариграду. Посланство је о томе да је Србија проглашена за краљевину обавестило не само Порту, већ и грчког посланика у Цариграду, Кондуриотиса.⁵ Он је одговорио „одмах, с пријатељским честитањем“. Честитке је изјавио и васељенски патријарх Јоаким III, пославши викара патријаршије да их пренесе српском посланику у Цариграду Јеврему Грујићу.⁶ У писмима

¹ Ричард Клог, *Историја Грчке новог доба*, Београд 2000, 63.

² Исто, 71.

³ Славенко Терзић, *Србија и Грчка 1856–1903, борба за Балкан*, Београд 1992, 227–231.

⁴ Исто, 238–240.

⁵ Андреас Г. Кондуриотис (1820–1895), грчки дипломата.

⁶ 26. фебруар 1882, Цариград, *Јеврем Грујић Министарству иностраних дела*, АС, МИД ПО, МФР 60, Ф I, I/498 – 501. *Календар са шематизмом Књажевства Србије за годину 1882*, Београд 1882, 90.

васељенског патријарха и грчког посланика у Цариграду упућеним српском посланству, изражавају се искрене честитке на „великом националном догађају“, који за Србију отвара „нови период просперитета“.⁷ Српско посланство у Цариграду пратило је дешавања и у Краљевини Грчкој, па су тако с пажњом испраћене и реакције на вест о званичном признању Краљевине Србије од те државе.⁸

Уздизање Србије у ранг краљевине праћено је и у новинама које су излазиле на грчком језику, не само у Краљевини Грчкој већ и у осталим областима у којима су постојале бројне заједнице Грка. Овде пре свега мислимо на Османско царство (Цариград, Самос) и на велику грчку заједницу која је живела у Египту (Александрија и мањим делом Каиро). Штампарска делатност код Грка у другој половини 19. века била је веома развијена. Осим Краљевске штампарије у Атини, деловале су бројне приватне штампарије, из којих је излазио велики број дневних и недељних новина.⁹ Приближан број новина на грчком језику извели смо из књиге *Ιστορία του Ελληνικού Τύπου (Историја грчке штампе)*. Она, између осталог, садржи спискове и кратке описе новина на грчком језику из друге половине 19. века. Тај број се током 1882. кретао између 70 и 80. У тај број урачунати су како недељници, тако и дневне новине. Важно је нагласити да нису све новине на грчком језику извештавале о спољној политици. Велики број њих бавио се искључиво културом, пре свега позоришним животом. Један део извештавао је само о грчкој унутрашњој политици, преносећи транскрипте владиних и скупштинских седница у потпуности и до детаља.¹⁰ Нису све новине које су имале рубрику о спољној политици известиле о проглашењу Србије за краљевину. Од новина које су нама биле доступне, у 15 њих пронашли смо извештаје о овом догађају. На основу њих, дошли смо до података о томе како је штампа на грчком језику извештавала о овом догађају. У новинама су углавном преношени телеграми које су о томе слали грчки посланици у иностранству, а објављивани су и преводи извештаја великих новинских агенција. Захваљујући широкој употреби телеграфа, новине у Грчкој редовно су преносиле извештаје страних агенција, пре свега агенције Хава из Париза и Ројтер из Лондона. Осим тога, писани су и ауторски чланци о том догађају.¹¹

⁷ 16/28. март 1882, Цариград, Васељенски патријарх Јоаким Јеврему Грујићу, АС, МИД ПСЦ – а, Ф I р 53/1882.

23 фебруар / 7. март 1882, Пера, А. Г. Кондуриотис Јеврему Грујићу, АС, МИД ПСЦ – а, Ф I р 53/1882.

⁸ 23 фебруар / 7. март 1882, Пера, *Јеврем Грујић Министарству иностраних дела*, АС, МИД ПО, МФР 60, Ф I, I/503.

⁹ Занимљив и детаљан преглед развоја штампе на грчком језику налази се на сајту Библиотеке Генадиус у Атини: Irini Solomonidi, *The History of Greek Printing (15th – 20th century) through the Gennadius Library Collections*. <https://www.ascsa.edu.gr/research/gennadius-library/history-of-greek-printing/history-of-greek-printing>

¹⁰ Μάγερ, Κώστας, *Ιστορία του Ελληνικού Τύπου, Τόμος Α' 1790–1900*, 106.

¹¹ Исто.

У новинским чланцима о проглашењу Србије за краљевину уочава се неколико њихових форми. Први чланци су били шутири, настали готово искључиво на основу добијених телеграма. Други су били опширнији, и говорили о томе у контексту тренутне ситуације у Европи, пре свега када је реч о аустроугарским или руским интересима на Балкану. Трећа врста чланака били су обимни прегледи српске средњовековне историје, коју су њихови аутори повезивали са Српском револуцијом у деветнаестом веку. Четврти, можда и најзначајнији поглед на овај догађај, био је онај који истиче његов панславистички карактер, када је уздизање Србије у ранг краљевине виђено као напредовање једне словенске државе у којој је руски утицај још био снажан.

У Грчкој се о проглашењу Србије за краљевину највише извештавало у престоничкој штампи. Атински *Топос* известио је да је овом догађају знатно допринео Милан Пироћанац. Краљ му је, како се наводи, био захвалан на труду и преданом раду. Такође, наводи се да ће, после осталих држава, највероватније и Османско царство признати Србију за краљевину.¹² *Астир тис анатолис*, такође атинске новине, известиле су о томе да у Србији трају прославе, да је присутна општа радост због овог догађаја, као и да краљу Милану стижу честитке са свих страна.¹³ Атински *Телеграфос*¹⁴ објавио је да је, у складу с дипломатским обичајима, осталим државама послато обавештење о овом догађају. У чланку се наводи важна чињеница да је Франц Јозеф I, аустроугарски цар и краљ, преко посланика у Београду први честитао краљу Милану и Краљевини Србији на овој промени. Цео Београд је, како стоји у тексту, био осветљен и славило се без икаквих инцидентата. Овој одлуци Србије нису се успротивиле велике силе. Затим се, укратко, преносе извештаји штампе у Бечу и Будимпешти о овом догађају. Наводи се и да су стигле и честитке од италијанске владе, као и црногорског књаза Николе I Петровића Његоша.¹⁵ Атински *Еон* у вести о догађајима у Србији наглашава важну чињеницу да су признање Србије као краљевине потврдиле све велике силе. Наводи се да је прво Аустроугарска „пожурила“ да призна ново стање у Београду. Њен амбасадор честитао је у име свог суверена и Владе краљу Милану на том догађају и изјавио да Аустроугарска жели напредак и независност земаља Балканског полуострва. Та велика сила је преко посланика поручила да задовољно гледа на улазак Србије у европску породицу, уз наду да ће њена нова позиција допринети одржању пријатељских веза између двеју држава. Такође је навео да сматра да ће Србија помоћи напретку „реда и мира на истоку“. Ове новине закључују да су аустроугарска и немачка штампа позитивно коментарисале овај догађај, јер су за признање кнеза Милана за краља били припремљени и Берлин и Беч. Такође се наводи и извештај лондонског *Тајмса*

¹² О *ТОПОС* – Атина (6. март 1882).

¹³ О *ΑΣΤΗΡ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ* – Атина (13. март 1882).

¹⁴ Реч је о дневним новинама, које су излазиле од 1876. до 1882. године. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Α' 1790–1900*, 266.

¹⁵ *ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΣ* – Атина (6. март 1882).

о томе како ће догађај у Београду, описан као веома значајан, имати доста утицаја на прилике у окружењу.¹⁶

Вести о проглашењу Србије за краљевину стигле су и у остале делове Краљевине Грчке. У новинама *Еурипос*¹⁷ с Халкиде истиче се да је претходно већ било покушаја генерала Черњајева да се Србија прогласи за краљевину током 1876, али да то није имало изгледа на успех. Такође се наводи да је Аустроугарска, раније против те идеје, овог пута била прва сила која је признала „ново стање стварности“.¹⁸ Новине *Панопи*¹⁹ из Ермуполија честитале су Србији проглашење за краљевину кратким чланком, истичући да ће Србија сада добити ново место међу европским монархијама. Наглашено је да су садашњи догађаји директна последица претходног рата и Берлинског мира.²⁰

Вести о овом догађају објављене су и у штампи на грчком језику ван Краљевине Грчке. Посебно опширни били су извештаји цариградских новина на ову тему. Новине *Византис* (Цариград) пренеле су извештај агенције Хава да је Србија проглашена за краљевину, а ову промену описале су као неочекивану вест, али и као логичан след после уздизања кнежевине Румуније у тај ранг 1881. Чланак је штампан двојезично, на грчком и француском језику, под насловом *Нова краљевина у Европи*.²¹ Како пише *Византис*, да би припремио терен за овај догађај, кнез Милан је посетио европске дворове и тако стекао увид у расположење европских влада према том питању, закључујући да његови напори нису били узалудни. У наставку чланка дат је и телеграм грчког конзула из Србије у коме се та вест потврђује. Истиче се и да је гласање у Скупштини Србије било демократско, да је одлука донета и да ће вест бити јављена окружницом страним земљама.²²

Веома опширан извештај о том догађају дале су и цариградске новине *Неологос*.²³ Неологос пише да је проглашење Краљевине Србије тренутно једна од најважнијих тема у европској штампи, и истиче важност тог чина за словенски покрет. *Неологос* даље наводи да су Италија и Немачка признале нову краљевину, те да ће и све остале земље урадити исто. У објављеној вести се такође истиче да се очекивало да ће прва сила која ће признати Србију за краљевину бити Русија, а десило се да то прво ураде германске државе, што је

¹⁶ *ΑΙΩΝ* – Атина (6. март 1882).

¹⁷ Ове новине излазиле су једном недељно, од 1865. до 1899. године. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Α' 1790–1900*, 285.

¹⁸ *ΕΥΡΙΠΟΣ* – Халкида (6. март 1882).

¹⁹ Ове новине излазиле су једном недељно, од 1871 до 1891. године. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Α' 1790–1900*, 275.

²⁰ *ΠΑΝΟΠΗ* – Ермуполи (6. март 1882).

²¹ Краљевина Румунија проглашена је 14. марта 1881. Овидиу Печикан, *Историја Румуна*, Београд 2015, 468.

²² *ΒΥΖΑΝΤΙΣ* – Цариград (7. март 1882).

²³ Новине *Неологос* излазиле су од 1866. године. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Α' 1790–1900*, 288.

неочекивано. По *Неологосу*, аустроугарски политички кругови сматрали су да ће то допринети да Србија добије осећај веће снаге и независности, а тиме би се постигло да се она удаљи од пансловенских кретања. Удаљавањем од Русије Србија би се неминовно зближила са Аустроугарском. Ипак, *Неологос* наводи и да то не значи да ће Србија после проглашења за краљевину постати пријатељ са суседним царствима, пре свега Аустроугарском, јер Срби, као и сви остали Словени, имају сопствене планове и тежње. Могуће је да ће они за сада бити уз европске силе, али ће касније, кад буду имали прилику, послушати „глас који се чује од Неве до Мораве“. У том опширном чланку наглашава се да не треба заборавити ни скорашњи догађај, који је претходио проглашењу Србије за краљевину, када је руски војсковођа Скобељев одржао страствени говор о панславизму пред српским студентима у Паризу, а вест о томе чула се и у Београду.²⁴ Новине *Неологос* очигледно су биле добро обавештене. Скобељев је заиста одржао говор у Паризу, који је за извесно време узбуркао јавно мњење у Европи. О томе је српски посланик у Паризу известио српску владу наводећи: „Довољна је једна занешењачка здравица једног Скобељева, па да се опште поверење у одржање мира потресе.“²⁵ Занимљиво је да су исти овај чланак пренеле и новине *Самос* са истоименог егејског острва.²⁶

Још једне Цариградске новине, *Ауги*, известиле су да је краљ Милан објавио вест о уздизању Србије у ранг краљевине народу окупљеном испред Народне скупштине. У чланку под називом *Краљевина Србија* дата је преведена на грчки цела Прокламација краља Милана упућена народу, без икаквих промена или скраћивања.²⁷

Вести о проглашењу Краљевине Србије чуле су се и на Криту. Новине *Неос Радамантоус* из Ретимна пренеле су догађаје из Београда, истичући да ниједна велика сила није била против те одлуке.²⁸ И *Alitheia*,²⁹ кипарске новине из Лимасола, известиле су кратко да су велике силе признале Краљевину Србију.³⁰

Вест о догађајима из Србије стигла је и до Египта. Грчка заједница у Египту, пре свега у Александрији и Каиру, била је бројна.³¹ *Kairon* (Каирон), новине које

²⁴ *НЕОЛОГОΣ* – Цариград (25. фебруар 1882).

²⁵ Париз, 17/29. март 1882, *Јован Мариновић Милану Пироћанцу*, АС, МИД ПО, ролна 62, IV/94–95.

²⁶ Новине *Самос* штампане су на острву Самос у периоду од 1863. до 1894. године, као недељник. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Α' 1790–1900*, 283.

²⁷ *ΑΥΓΗ* – Цариград (14. март 1882).

²⁸ *ΝΕΟΣ ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ* – Ретимно, Крит (7. март 1882).

²⁹ Ове новине биле су активне у периоду од 1881. до 1891. године. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Α' 1790–1900*.

³⁰ *ΑΛΗΘΕΙΑ* – Кипар, Лимасол (6. март 1882).

³¹ Према статистикама, године 1858. у Египту је живело 2.850 грчких породица. Године 1897. у Египту је живело 38.208 грчких држављана, а број етничких Грка био је вероватно доста већи. Alexander Kitroeff, *The Greeks in Egypt 1919–37, Ethnicity & Class*, London 1989, 13.

су излазиле у Каиру и Александрији, објавиле су вест истичући да је Србија по угледу на Румунију постала краљевина. И у њима се наглашава да је Аустроугарска „прва пожурила“ да призна Србију за краљевину, а тек потом је то учинила Русија.³² Један од најзначајнијих грчких центара у источном делу Средоземља била је и Александрија.³³ Новине *Омониа*, које су излазиле у том граду, такође су пренеле извештаје агенције Ројтер о проглашењу Србије за Краљевину.³⁴

Када је реч о грчким колонијама у Европи, Трст је био град с важном заједницом тог народа. Новине *Kleio* (*Клио*), које су у њему излазиле, навеле су да је српска скупштина прогласила кнеза Милана Обреновића за краља, после чега су сви посланици отишли у краљевску палату, а затим одлуку саопштили народу, што је народ дочекао с честиткама и одобравањем. Вести о томе су се прошириле веома брзо, „као муња“, наводи *Клио*. После овог извештаја, у истим новинама дат је текст о историји српске државе, почевши од времена Немањића, с посебним нагласком на држави цара Душана, затим опису Косовске битке, успостављању османске власти у Србији, све до настанка српске нововековне државе. Описана је влада кнеза Милоша Обреновића, а проглашење Србије за краљевину је, и у овим новинама, упоређено с истим догађајем у Румунији годину дана раније.³⁵

Вест о проглашењу Србије за краљевину имала је одјек у новинама на грчком говорном подручју. Поред стандардног извештавања о овом догађају у европској политици у то време, као и кратких извода из српске историје, овај догађај је у грчкој штампи повезиван и с пансловенском тенденцијом словенских народа, а посебно с руским утицајем. Свим анализираним новинама на грчком језику заједничка је била добра обавештеност. Већина извештаја јасно је указивала на разлику у односима Аустроугарске и Србије претходних година и у тренутку њеног проглашења за Краљевину, иако садржај Тајне конвенције тада никако није могао бити познат грчкој јавности. За време владе Јована Ристића Кнежевина Србија свакако није имала аустријску подршку за проглашење краљевине, што је знатно промењено захваљујући новој, проаустријској политици напредњачке владе.³⁶ Новине на грчком језику су, такође, биле добро обавештене о току прославе у Београду, о страним владарима и посланицима који су изјавили честитке, а чак су и преводи прогласа краљевине и говора краља Милана били доступни на грчком. У појединим чланцима направљена је и занимљива паралела с Румунијом, која је годину дана пре Србије такође проглашена за краљевину.³⁷

³² ΚΑΪΡΟΝ – Каиро (17. март 1882).

³³ После Смирне и Цариграда, Александрија је била највећи грчки трговачки центар у источном Средоземљу. Alexander Kitroeff, *The Greeks in Egypt 1919–37, Ethnicity & Class*, 12.

³⁴ ΟΜΟΝΟΙΑ – Александрија (7. март 1882). Ове новине излазиле су непуне две године, од 1881. до 1883, шест дана у недељи.

³⁵ ΚΛΕΙΩ – Трст (11. март 1882). Новине *Клио* излазиле су од 1861. до 1883. године.

³⁶ Слободан Јовановић, *Влада Милана Обреновића*, трећи део, Београд 1934, 40.

³⁷ Овидиу Печикан, *Историја Румуна*, 468.

Jelena N. RADOSAVLJEVIĆ

**GREEK PRESS
ABOUT THE PROCLAMATION OF THE KINGDOM OF SERBIA IN 1882**

Summary

The paper gives a brief overview of the history of Serbian-Greek relations after the 1878 Congress of Berlin. The common interests of the kingdoms of Serbia and Greece in this period could be found primarily in the Macedonian question and suppression of the interests of the Bulgarian Exarchate. The manner in which the proclamation of Serbia as a kingdom was covered in the Greek press is also analysed. This news echoed in the newspapers in the Greek-speaking area, primarily in Athens and Constantinople, but also in other places inhabited by Greeks. In addition to the standard coverage of this event and European politics at the time, as well as brief excerpts from Serbian history, in the Greek press this event was also associated with the Pan-Slavist tendency of the Slavic peoples, especially with Russian influence.

Keywords: press, Kingdom of Serbia, King Milan Obrenović, Kingdom of Greece, 1882.